

О. TSEBRYK

Mykolaiv

PRISON MOTIVES IN UKRAINIAN LITERATURE XX CENTURY

The article deals with the specifics of «prison» of prose, investigated the causes of prison motives in the literature of the twentieth century. It is stated the phenomenon of moral degradation hero as a typical prisoner in the works of «prison» prose.

Key word: «prison» prose, hero prisoner destruction, «prison» motives.

О. Е. ЦЕБРИК

г. Николаев

ТЮРЕМНЫЕ МОТИВЫ В УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ XX ст.

В статье раскрыты специфика «тюремной» прозы, причины возникновения тюремных мотивов в литературе XX в. Констатируется явление моральной деструкции героя-узника как типичное в произведениях «тюремной» прозы.

Ключевые слова: «тюремная» проза, герой-узник, деструкция, «тюремные» мотивы.

Стаття надійшла до редколегії 30.09.2015

УДК 821.161.2'09"19/20":070(477)

Н. С. ЧАУРА

м. Херсон

chaura.2011@mail.ru

МАСОВА ЛІТЕРАТУРА В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРИ (НА ПРИКЛАДІ ЖУРНАЛУ «КУР'ЄР КРИВБАСУ»)

У статті досліджуються жанрова специфіка та особливості поширення зразків масової літератури на сторінках літературно-художнього часопису «Кур'єр Кривбасу» (з 2000 по 2007 рр.). Здійснюється аналіз розміщених у журналі критичних матеріалів і прозових творів.

Ключові слова: масова література, медіапростір, періодичне видання, часопис «Кур'єр Кривбасу».

Українська масова література є невід'ємною частиною сучасного літературного процесу, що формує і розвиває українське мистецтво слова. На кожному етапі розвитку вона мала специфічні умови й функції, що зумовлювалися ідеологічними, політичними завданнями, загальними особливостями культурного процесу, трансформаціями соціальної структури. Масова література – складне явище, що є частиною масової культури, яка знаходить своє відображення й на сторінках українських періодичних видань «Книжковий огляд», «Друг читача», «Дніпро», «Дзеркало тижня», «Книжник-review», «Кур'єр Кривбасу». Велику роль у розвитку українського розважального письменства відіграли літературні конкурси «Золотий Бабай» та «Коронація слова».

Мета нашої статті – дослідити жанрову специфіку та особливості поширення зразків масової літератури на сторінках літературно-художнього видання «Кур'єр Кривбасу». Для досягнення мети слід виконати ряд завдань: здійснити аналіз зразків масової літератури, розміщених у журналі; схарактеризувати критичні матеріали і прозові твори на сторінках журналу.

Часопис «Кур'єр Кривбасу» – спеціалізоване періодичне видання, яке відображає розвиток сучасної української літератури й окреслює виразні тенденції в галузі літературної критики. У журналі митці вільно висловлюють власні позиції щодо культури та мистецтва і розглядають літературу як автономний соціокультурний простір, де вдало поєднуються творчо-естетичний, морально-

світоглядний чи національно-територіальний критерії. Літературно-художній журнал є одним із джерел дослідження масової літератури, що публікує як критичні матеріали, так і прозові твори представників масліту. Розуміння поняття «масова література», чинники її розвитку, окремі аспекти проблеми читача й масового читання висвітлено в роботах М. Амосіна, Л. Гудкова, Б. Дубіна, О. Захарова, М. Зубрицької, Г. Костіної, Н. Литвиненко, М. Литовської, В. Писарека, Є. Пульхрітудова, В. Страда, М. Черняка та багатьох інших.

Питання вітчизняного масліту доволі активно обговорюється у віртуальному просторі («ЛітАкцент», «Буквоїд», «Сумно»), на форумах і спеціалізованих літературних порталах («ЛітАкцент року», «Книга року»). Часопис «Кур'єр Кривбасу» презентує та формує цілісно-функціональний і комунікаційний статус літератури, вдало підносить сучасний і минулий стан мистецтва слова та його тематичні зони.

Дослідники масової літератури неодмінно вказують на той факт, що за змістом вона практично не відрізняється від класичної літератури. У ній так само йдеться про перемоги і поразки людини, про кохання і ненависть, про красу і потворність, про багатство й бідність [7, 396]. Серед науковців не існує єдиного погляду на феномен масової літератури. Це пов'язано зі швидким урізноманітненням жанрових форм загалом та їх взаємопроникненням, розмиванням меж між ними. Наприклад, украї негативні конотації масліту зустрічаємо на одному з Інтернет-форумів за 4 липня 2003 р. від читача під псевдонімом «Мізантроп»: «Гидке низькопробне читиво, орієнтоване на повних ідіотів і моральних потвор, не містить нічого корисного для розуму і душі» [8, 1]. Автор вважає подібну літературу шкідливою та непотрібною. Розглядаючи питання маскультури, Н. Зборовська у статті «Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема» подає негативну оцінку означеного художнього явища: «Масова література як суто імперське явище свідчить про слабкість традиційних аристократичних структур, які вже не можуть забезпечити соборність національного культурного простору. Масова культура стає засобом

деконструкції нації, що підтримує анархію та хаос» [3, 6]. Проте наявні й позитивні оцінки цього виду літературного явища. Зокрема, Т. Гундорова в монографії «Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн» стверджує, що «...суттєвим результатом літературного процесу останнього десятиліття стало переструктурування національної літератури, а саме – розвиток масової української літератури. Любовний жіночий роман і детектив, фентезі й еротика, молодіжний роман та готична повість з'явилися на книжкових полицях в Україні наприкінці ХХ сторіччя. І це вагомий здобуток українського постмодернізму...» [12, 40]. Авторка переконує, що масова література поповнює український постмодернізм новими жанрово-стильовими особливостями, таким чином розвиваючи українську літературу.

Тієї ж думки дотримується і М. Жулинський, ілюструючи необхідність надання уваги популярній белетристиці: «Давненько в моїй уяві зродився символічний образ літератури у вигляді океанського лайнера. Ми бачимо його верхню, елітну частину з палубами, капітанським містком, шлюпками на бортах, біленьку, красиву, заманливу... А що там, нижче ватерлінії, нам не цікаво, і про ту основну частину корабля з турбінами, трюмами і всілякими іншими службами, які забезпечують його життєдіяльність, а головне плавучість, здатність утриматись на воді, майже не згадуємо. Висока, елітна, справжня література мислиться як видима частина океанського пароплава, якою милуємося, захоплюємося довершеністю форми, її естетичною досконалістю. А та, украї важлива частина корабля, що нижче ватерлінії, мені нагадує масову, популярну літературу, без якої не може триматися на плаву література висока, елітарна» [2, 49]. Дослідник стверджує, що масова література не тільки розвиває класичну, а й тримає її в полі зору читачів, наповнюючи новими жанрами, цікавими сюжетами та образами.

Журнал «Кур'єр Кривбасу» прагне репрезентувати картину сьогоdnішнього літературно-мистецького життя. Він є одним із часописів, що змогли найдовше втриматися на ринку літературних медіа, зберегти свою аудиторію та загальну концепцію. У статті ми

розглянули масову літературу, що друкувалася в журналі впродовж семи років (з 2000 по 2007), і виявили, що її обсяг незначний. Загалом опубліковано вісім зразків цього виду літератури. Зокрема, п'ять критичних оцінок: діалог Р. Кухарчука і А. Дімарова «Про читабельність літератури і не тільки», розвідка Є. Барана «Читачі – не ми! Ми – не читачі!», розмова Л. Таран з М. Матіос «Письменникові конче бути совісним у творчості», стаття К. Писало «Роман, написаний 30-ма жінками», аналіз І. Бондарем-Терещенком роману М. Гримич: «Тихий грім Марини Гримич (роман «Мак у червоній росі»)». Публікуються також оповідання Андрія Кокотюхи: «Випадок з охоронцем», «Француз Кирило» і «Знайомий журналіст», що відповідають основним ознакам масліту. Журнал «Кур'єр Кривбасу» має низку постійних («Проза», «Поезія», «Витоки», «Постаті», «Scriptible», «Універс») і змінних рубрик («Книгопанорама» – міститься в журналі за 2000, 2002, 2004 і 2005 рр., «Драматургія» і «Світ дитинства» – з'являються в 2002 р., «Чужі палітурки» – 2005). За цей період питання масовості української літератури порушується тільки в рубриках «Проза» (надруковані оповідання А. Кокотюхи) і «Scriptible», де розміщені критичні коментарі.

Проблема читабельності досить актуальна для літератури, що в жорстких ринкових умовах мусить виборювати право на існування. Так, Р. Кухарчук і А. Дімаров у журналі за 2000 р. № 125–126 дискутують над темою в діалозі «Про читабельність літератури і не тільки». Р. Кухарчук дає свою оцінку читабельності літератури: «Я особисто прозу ділю на рефлексійну і динамічну. На превеликий жаль, рефлексійна в українській літературі чомусь переважає. Тобто герой у цій прозі думає, длубається у собі, у собі блукає...» [4, 3]. З цією думкою не зовсім погоджується А. Дімаров, наголошуючи: «Різні натури у нас, і ми по-різному сприймаємо літературу» [4, 4], та наводить прізвиська митців, які найбільше цікавлять читацьку аудиторію. Жанр детективу комуніканти називають найуспішнішим прикладом масової літератури: «Молоді намагаються іти у масову літературу і пишуть детективи. Талановито написаний детектив – це і є велика література» [там само].

Своє занепокоєння стосовно зменшення інтересу читачів до класичної літератури через чотири роки (№ 475 за 2004 р.) висловлює Є. Баран у статті «Читачі – не ми! Ми – не читачі!». Дослідник наголошує на збільшенні попиту на масову літературу, відзначаючи при цьому жанр детективу: «Здається, попри всі державні казуси, сьогодні гріх жалітися на відсутність уваги до української книги з боку видавців і нечисленних меценатських структур – книги з'являються, йде таке-сяке обговорення у періодиці, проводять опитування, визначаються книги-переможці, вручаються літературні премії, але все це виглядає «зоряною пилюкою», принаймні спробою такої, тоді як читача тільки цими популістськими методами до книжки не повернеш. Насамперед купляють жіночі любовні романи і детективи. Все інше – не рахується, і лежить на полицях як «мертвий груз»» [1, 151]. Текст надзвичайно емоційний та характеризується присутністю авторського «я». Власні думки щодо масліту Є. Баран підсилює влучними цитатами з наукової розвідки П. Куліша «Характер і задача української критики» про завдання української літератури.

Варто зазначити, що велику увагу на сторінках часопису приділено жіночій прозі. Зокрема, у статті «Роман, написаний 30-ма жінками» К. Писало, розкриваючи особливості жіночого письма, наголошує на «...зрушенні у відтворенні жінками-авторами проблем, що раніше обминалися чи не акцентувалися в нашій літературі – як табуйовані або нетипові. Вони пов'язані з викристалізуванням самоідентифікації жінки, формуванням її ідентичності» [9, 144]. Тобто жіноча проза зазнає змін і розвивається, з'являються теми, що раніше не зачіпалися.

Отже, картина інформаційної наповненості журналу від 2000 по 2007 рр. не надто строката, вона свідчить про різні підходи редакції до питань контекстуалізації масової літератури. Презентуючи митців слова різними способами, серед яких домінує коментування як загальна тенденція цього типу видання, у «Кур'єрі Кривбасу» активно використовується і пряма мова літераторів, і діалоги, і критичні зауваження. Наприклад, у розмові Л. Таран із М. Матіос у номері № 196 за 2006 р.

ідеться про оцінку авторки свого твору «Фуршет від Марії Матіос». Письменниця зазначає, що прагне не похвали, а глибокого розуміння своїх текстів читачами, і не важливо, що це книжка «кулінарних рецептів плюс народознавчі студії» [11, 224]. У часописі «Кур'єр Кривбасу» (№ 206/207 за 2007 р.) І. Бондар-Терещенко аналізує роман М. Гримич «Мак у червоній росі». Критик виділяє у творі потужний містичний струмінь, акцентує увагу на різних мотивах: від самогубства до життя після смерті.

Феномен масової літератури тлумачиться в монографії С. Філоненко як обсяжний різновид словесності, зведений до гранично широкої неспеціалізованої аудиторії сучасників і такої, що реально функціонує в «анонімних» колах читачів. Дослідниця зупиняється на жанрах, називаючи їх потужним комерційним інструментом, що визначає наскільки твір буде популярним і читабельним [12, 49]. І. Саморуков поєднує критерії популярності й жанровості масової літератури: «Під масовою літературою ми маємо на увазі, по-перше, літературу, що видається великими тиражами, по-друге, що має чітку жанрову атрибуцію (детектив, бойовик, жіночий-роман)...» [10, 106]. Жанровості як істотній рисі надає перевагу й М. Черняк, розглядаючи не стільки рівень поширення того чи іншого видання, скільки певну жанрову парадигму, до якої входять детектив, фантастика, фентезі, мелодрама та ін. [12, 50]. В основі кожного жанру масової літератури покладено певний канон, що «передбачає як проблемно-тематичну визначеність, так і жорстку структуру, коли за кожним елементом форми закріплений певний зміст» [12, 148]. М. Мельников перераховує складові жанрово-тематичних канонів масової літератури: сюжетна схема, тематика, набір дійових осіб, клішовані елементи художньої форми (шаблони, стереотипи, канонічні прийоми) [6, 186].

У досліджуваному нами літературно-художньому часописі до зразків масової літератури відносимо оповідання Андрія Кокотюхи «Випадок з охоронцем» (№ 147 за 2002 р.), «Француз Кирило» (№ 147 за 2003 р.) та «Знайомий журналіст» (№ 189 за 2005 р.), що відображає спосіб життя і поведінку звичай-

ної людини. Тут простежується упізнаваність сюжетних моделей, стереотипність іміджів героїв, умовна екзотичність і вірогідність фабули зображуваного, відтворення «вічних» почуттів.

Отже, у часописі «Кур'єр Кривбасу» увага зосереджується переважно на вітчизняному літературному просторі; іноземні автори масової літератури не потрапляють у поле зацікавлення критиків. Загальну картину індексу нейтральності в оцінюванні митців можна тлумачити як налаштованість літературно-мистецького журналу на толерантність із демонстрацією амбівалентних оцінок. Загальною є тенденція до зниження принциповості в оцінюванні літератури, втілення нової парадигми її бачення. Журнал обрав стратегію виховання аудиторії, якій сьогодні потрібне якісне і читабельне слово, що актуалізує виникнення й просування нового і специфічного типу художньої продукції, яку можна визначити як масову літературу.

Список використаних джерел

1. Баран Є. «Читачі – не ми! Ми – не читачі!» / Є. Баран // Кур'єр Кривбасу. — 2004. — № 475. — С. 149—151.
2. Жулинський М. «Давненько в моїй уяві...»: вступне слово / Микола Жулинський // Слово і час. — 2008. — № 11. — С. 49—50.
3. Зборовська Н. Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема / Ніла Зборовська // Слово і Час. — 2007. — № 6. — С. 3—8.
4. Кухарук Р. Про читабельність літератури і не тільки / Р. Кухарук, А. Дімаров // Кур'єр Кривбасу. — 2000. — № 125—126. — С. 3—9.
5. Лебединцева Н. М. Українська літературна критика: зміна горизонтів / Н. М. Лебединцева // Наукові праці : наук.-метод. журнал. — Т. 70. — Вип. 57. Філологія. — Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могилы, 2007. — С. 20—23.
6. Мельников Н. Г. Массовая литература / Н. Г. Мельников // Введение в литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины : учеб. пособие ; под ред. Л. В. Чернец. — М. : Высшая школа ; Изд. центр «Академия», 2000. — С. 177—191.
7. Менцель Б. Что такое «популярная литература»? Западные концепции «высокого» и «низкого» в советском и постсоветском контексте / Биргит Менцель // Новое литературное обозрение. — 1999. — № 40 (6). — С. 391—408.
8. Про Донцову, Маринину и тому подобное [Электронный ресурс] // Любовь и ненависть. — Режим доступа : <http://www.lovehate.ru/opinions/29106>.
9. Писало К. Роман, написаний 30-ма жінками / К. Писало // Кур'єр Кривбасу. — 2006. — № 194. — С. 142—148.
10. Саморуков И. И. К проблеме разграничения «массовой» и «высокой» литературы. Знаки

канона в российской массовой литературе / И. И. Саморуков // Вестник Самарского государственного университета. Гуманитарная серия. — 2006. — № 1 (41). — С. 101—109.

11. Таран Л. Письменникові конче бути совісним у творі / Людмила Таран // Кур'єр Кривбасу. — 2006. — № 196. — С. 223—231.

12. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр : моногр. / Софія Філоненко. — Донецьк : ЛАНДОН — XXI, 2011. — 432 с.

N. CHAURA

Kherson

MASS IN UKRAINIAN LITERATURE MEDIA SPACE (FOR EXAMPLE JOURNAL «COURIER KRYVBAS»)

The article examines the genre specifics and peculiarities of distribution of samples of popular literature in the pages of literary and art magazine «Courier Kryvbas» (2000 and 2007). The analysis placed in the magazine of critical materials and prose.

Key words: mass literature, media space, periodical magazine «Courier Kryvbas».

Н. С. ЧАУРА

г. Херсон

МАССОВАЯ ЛИТЕРАТУРА В УКРАИНСКОМ МЕДИАПРОСТРАНСТВЕ (НА ПРИМЕРЕ ЖУРНАЛА «КУРЬЕР КРИВБАССА»)

В статье исследуются жанровая специфика и особенности распространения образцов массовой литературы на страницах литературно-художественного журнала «Курьер Кривбасса» (с 2000 по 2007 гг.). Осуществляется анализ размещенных в журнале критических материалов и прозаических произведений.

Ключевые слова: массовая литература, медиaproстранство, периодическое издание, журнал «Курьер Кривбасса».

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2015

УДК 82.09:821.801

А. Є. ЧЕРНИШ

м. Суми

anna_chernysh@ukr.net

ДИСКУРС НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТВОРАХ Ю. АНДРУХОВИЧА (ЗА РОМАНАМИ «РЕКРЕАЦІЇ», «МОСКОВІАДА», «ПЕРВЕРЗІЯ»)

У статті проаналізовано особливості художньої презентації важливого для героя-українця чинника етноїдентичності в умовах пострадянської дійсності. Наголошено, що персонажі романів Ю. Андруховича гостро переживають відчуття психотравми як відголосу тоталітарного тиску на індивіда, розгубленості, ресентименту (Т. Гундорова). Категорія Іншого є ключовою в осягненні національної ідентичності у творах Ю. Андруховича.

Ключові слова: національна ідентичність, психотравма, Інший, європеїзація.

Романи Ю. Андруховича «Рекреації», «Московіада», «Перверзія» становлять ціннісні важелі у розбудові національного художнього дискурсу України. У «Рекреаціях» потужно простежується передчуття постколоніального погляду автора на процес відроджен-

ня України, тимчасом як у «Московіаді» і «Перверзії» наповну автор заявляє про наболілі українському народові проблеми національної ідентичності, постколоніальної травми, невизначеності. Письменник відверто говорить про тоталітарний і посттоталітарний